

HOITOTYÖN ETIIKKA

Hyvästä hoitaja tunnetaan

TEKSTI ELINA KUJALA KUVITUS JOONAS VÄÄNÄNEN

Etiikassa on kyse hyvän ja pahan erottamisesta. Terveystieteiden alalla eettisistä toimintaperiaatteista ja ammattietiikasta puhutaan paljon ja painavilla äänensävyillä, enemmän kuin monissa muissa ammateissa.

Jokaisella ihmisellä on moraali, henkilökohtainen käsitys siitä, mikä on hyvää tai huonoa, sallittua tai kiellettyä.

– Moraali on yksilöllinen. Ihmisen oma arvo maailma on sidoksissa hänen kasvatukseensa ja lähiympäristöön. Etiikassa sen sijaan on kyse yleisesti hyväksytyistä hyvän ja pahan erottamisesta, sanoo Aira Pihlainen. Koulutussuunnittelija ja terveystieteen tohtori on yksi ETENE:n jäsenistä. Pihlainen on myös SuPerin eettisen työryhmän jäsen.

Hoitotyössä ollaan ihmistä lähellä, eikä asiakas ole aina sellaisessa kunnossa, että hän pystyisi itse huolehtimaan omasta edustaan tai edes ilmaisemaan omaa tahtoaan. Ammattietiikkaa opetetaan hoitoalalla jo ensimmäisestä vuodesta alkaen, ja opiskelijat omaksuvat sen yleensä nopeasti. Samalla syntyy myös ammatti-identiteetti.

– Yksilö ei voi toteuttaa omia, henkilökohtaisia eettisiä arvojaan, vaan hän noudattaa työpaikallaan ammattietiikkaa ja oman alansa ammattieettisiä ohjeita, sanoo Pihlainen.

POTILAS ENSIN

Lähihoitajan eettisissä ohjeissa puhutaan muun muassa ihmisarvon kunnioittamisesta, ihmisen itsemääräämisoikeudesta, oikeudenmukaisuudesta, tasa-arvosta ja vastuullisuudesta. Lähihoitajan tehtävä on työssään edistää ihmisen mahdollisuuksia hyvään elämään, puolustaa potilaan oikeuksia ja kohdella kaikkia ihmisiä samanarvoisesti riippumatta esimerkiksi asiakkaan uskonnosta, iästä, elämäntilanteesta tai kulttuurisesta taustasta. Salassapitovelvollisuus on vastuullisen hoitamisen kivijalka. Hoitaja on myös oman työyhteisönsä jäsen, joka on omalta osaltaan vastuussa työyhteisön hyvinvoinnista.

– Ammattieettiset ohjeet kertovat, miten työtä täytyy tehdä, tiivistää Pihlainen.

Ammattietikassa ei ole kyse nipusta vaatimuksia, jotka unohtuvat arjen ja kiireen keskellä. Ohjeet ovat hyödyksi myös työntekijälle itselleen etenkin silloin, kun kaikki eivät ole samaa mieltä siitä, kuinka potilasta pitäisi hoitaa tai mitkä tehtävät kuuluvat hoitajan työkenttään.

– Vahva ammattietiikka on myös työntekijän suoja. Se mahdollistaa hyvän tekemisen. Vaikeissa ja ristiriitaisissa tilanteissa hoitaja voi vedota omaan ammattietiikkaansa, sanoo Pihlainen.

Hoitotyössä ammattietiikka lähtee ajatuksesta, että potilaiden tarpeet tulevat ensin. Lähihoitaja joutuu jatkuvasti arjessaan työpaikalla miettimään, mitä vanhus toivoisi, mikä olisi potilaalle parasta, miten parhaiten voisi huomioida lapsen tarpeet ja tukea häntä. Roolia voi olla vaikea riisua kotiovelta työpäivän jälkeen.

– Se, että aina täytyy olla epätietoisuus ja ajatella muiden hyvää, on kova vaatimus. Tästä syystä henkilökunnan jaksamisesta tulee erityisesti huolehtia, Pihlainen sanoo.

Ammattietiikka ei ole pelkästään tunteen asia, sen voi myös tiedollisesti yhdistää omaan työhönsä. Oman jaksamisen kannalta on tärkeää erottaa, milloin on töissä ja koska vapaalla.

– Työpaikalla toimitaan ammattietiikan ohjeiden mukaan, mutta silloin, kun on työstä vapaalla, voi ajatella aivan vapaasti myös itseään ja omia tarpeitaan, sanoo Pihlainen.

Äärimmäisyydet hyvässä tai pahassa eivät usein ole parhaita vaihtoehtoja.

– Yhtiöhyveellisyys johtaa helposti sankaruuden tavoitteiluun ja liialliseen uhrautuvaisuuteen. Aristoteleen opettama kultaisen keskitien kulkeminen pätee myös hoitoalan ammattietiikassa, sanoo Pihlainen.

LAATU VAIHTELEE

ETENE julkaisi viime keväänä Vanhuus ja hoidon etiikka -raportin, jonka on tarkoitus toimia ohjenuorana niin vanhusten kanssa työskentelevälle hoitohenkilökunnalle kuin vanhukille ja heidän läheisilleenkin. Kuntien ja valtion poliittisten päättäjien toivotaan myös kiinnostuvan raportista.

– Tälle aiheelle on nyt sosiaalinen tilaus. Vanhusten hoidon etiikasta puhutaan paljon. Kriittinen kysymys on, kuinka tavertusta ja yhdenmukaista vanhustenhoidon on. Hoidon laatu vaihtelee paikasta riippuen. Eettisen ohjeistuksen tekeminen ja periaatteiden kirjaaminen tuntui tärkeältä, sanoo raporttia tehneen työryhmän jäsen Pihlainen.

Parikymmensivuisessa Vanhuus ja hoidon etiikka -teoksessa hyvän hoidon periaatteista kerrotaan monipuolisesti ja selkeästi. Se ottaa kantaa muun muassa ikääntyneen potilaan rooliin terveys- ja sosiaalihuollon asiakkaana, vanhuksen lääkehoitoon, omaishoitajan asemaan ja hyvään kuolemaan.

– Eettisesti haastavaa on esimerkiksi dementoituneen potilaan hoito, jolloin muut joutuvat päättämään siitä, mikä potilaalle on parasta ja eduksi. Vanhuksen liikkumisvapauden rajoittaminen on myös vaikea asia. Hoitaja ja läheiset haluaavat, että vanhus on turvassa, eikä vahingoita itseään, mutta minkälaisissa tilanteissa esimerkiksi sänkyyn tai tuoliin sito-

Vanhuksen omaa tahtoa täytyy kunnioittaa

Eettisesti kestävä vanhushoidon perustana on se, että vanhusta kohdellaan yksilönä. Hoito lähtee vanhuksen omista tarpeista ja toiveista, ja hänen arvojaan ja näkemyksiään täytyy kunnioittaa. Vanhuksella on oikeus osallistua omaa hoitoaan ja hoitopaikkaansa koskeviin päätöksiin, ja jotta osallistuminen olisi mahdollista, hän tarvitsee tarpeeksi oikeaa tietoa erilaisista vaihtoehdoista. Vanhuksen toiveita ja yksityisyyttä on kunnioitettava aivan kuin oltaisiin hänen kotonaan myös silloin, kun vanhus asuu pitkäaikaisessa hoitopaikassa.

Kun hoitoa suunnitellaan, huomioon täytyy ottaa terveydentilan ja toimintakyvyn lisäksi myös läheisten apu ja vanhuksen koko sosiaalinen verkosto. Kokonaisvaltainen hoito on aina sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyötä, ja hyvään hoitoon kuuluvat tutut ja ammattitaitoiset hoita-

jat sekä se, että hoitotoimenpiteisiin on varattu riittävästi aikaa.

Ikä ei saa olla syy evätä jotakin hoitoa, mutta hoidon suunnittelussa on otettava huomioon se, ovatko yksittäisiin hoitotoimenpiteisiin liittyvät riskit suurempia iän mukanaan tuomien sairauksien ja toimintakyvyn muutosten takia.

OIKEUS KUOLLA ARVOKKAASTI

Vanhuksella on oikeus turvalliseen lääkehoitoon. Jos monia erilaisia oireita kriittikittömästi hoidetaan lääkkeillä, seurauksena voi olla merkittäviä haittoja. Harkittu monilääkitys voi sen sijaan lisätä vanhuksen hyvinvointia. Suomessa ikäihmisille määrätään paljon erilaisia psyykenlääkkeitä. Eettisesti ei ole oikein, että henkilöstöpulaa korvataan psyykenlääkkeillä, vaan niitä täytyy käyttää vain lääkkeiden omien käyttötar-

koitusten mukaan.

Omaishoitajien asemaa tulee vahvistaa ja heidän jaksamistaan tukea. Jos vanhus ei enää pysty osallistumaan itseään koskevan hoidon päätöksentekoon, omaisten ja läheisten roolilla on vanhuksen hoidossa entistä suurempi merkitys.

Vanhuksella on oikeus hyvään oikeudenmukaiseen hoitoon ja arvokkaaseen kuolemaan. Vanhuksen omaa tahtoa ja elämänarvoja on kunnioitettava myös silloin, kun puhutaan lähestyvistä kuolemasta. Päätökset ja hoitolinjaukset kannattaa tehdä hyvissä ajoin yhdessä vanhuksen tai hänen läheistensä kanssa. Yksilöllisesti valitun hoitolinjan selkeä dokumentointi helpottaa myös hoitajien ja lääkäreiden työtä, vähentää ahdistusta ja lisää vanhuksen hyvinvointia.

LÄHDE: VANHUUS JA HOIDON
ETIIKKA (ETENE-JULKAISU 2008)

Hän sanoo pohtivansa ammattietiikkaa omassa työssään melkein päivittäin.

– Vastaanottotyössä hoitaja joutuu miettimään erityisesti, miten asiakas kohdataan. On päiviä, jolloin ajanvarauskirjassa on lääkäriaikoja jäljellä vain pari, mutta lääkäriä tarvitsevia asiakkaita saattaa olla pari-, kolmekymmentä. Hoitaja joutuu priorisoimaan. Miksi jollekin annetaan aika, mutta toiselle ei? Samalla hoitaja joutuu ottamaan luukusta ja puhelimesta vastaan asiakkaan pahan olon ja huonon palautteen, sanoo Villman.

– Esimerkiksi omalla työpaikallani vastaanotossa emme voi ottaa kantaa hoitoon hakeutumisen syihin, olipa asiakas siten pahoinpidelty, huumeiden vaikutuksen alaisena tai rattijuopumuksen takia poliisien saattamana sinne tullut, havainnollistaa Villman.

Tuomitseminen on oikeuslaitoksen tehtävä.

– Terveydenhuoltoalan ammattilaisten tulee hoitaa kaikkia asiakkaitaan kuten ketä tahansa, vaikka omat arvomme ja periaatteemme sotisivat sitä vastaan. Hoidettavat eivät ole kasvotomia numeroita, vaan ihmisiä jotka ansaitsevat hyvän ja arvokkaan hoidon taustastaan, voinnistaan ja iästään huolimatta.

– Kommunikointiongelmat ovat yleisiä. Jos asiakas on esimerkiksi vanha ja huonokuuloinen, hoitajana kantaa huolta siitä, ymmärsikö hän varmasti lääkärin antamat hoito-ohjeet oikein.

Epäeettisenä hoitotyönä Anne Villman pitää esimerkiksi potilaan tuomitsemista, arvon loukkaamista ja hoitajan valkankäyttöä.

ETIIKASTA KANNATTAÄ KESKUSTELLA

Anne Villman sanoo, että ammattietiikka syvenee iän ja ajan myötä. Työyhteisön pitäisi hänen mielestään kannustaa vastavalmistuneen ja vanhemmankin konkarin eettistä osaamista ja sen kehittymistä.

– Keskustelut eettisistä kysymyksistä työyhteisöissä ovat poikineet monia hyviä asioita käytännön hoitotyöhön. On hyvä muistutella välillä itselleen, miten työssään huomioi intimitteettisuojan, potilaan yksityisyyden tai kuinka kohtaa kuolevan potilaan omaiset, sanoo Villman.

– Kenenkään ei tarvitse olla täydellinen ja pelätä erehdystä. Hyvässä työyhteisössä työntekijät tukevat toisiaan, keskustelevat työhön liittyvistä asioista ja arvostavat toistensa erilaisuutta. Tällaisissa työyhteisöissä myös ongelmiin uskalletaan tarttua nopeammin ja pontevammin.

OIKEUS TEHDÄ HYVÄÄ

Hoitotyön ongelmat ovat tänä päivänä esillä kaikkialla. Henkilökunnan mitoitukset ovat minimissä, sijaisia ei saada, eikä palkata. Villman sanoo, ettei hän puhu mielellään kiireestä. Oikea termi on resurssien puute.

– Kaikki hoitajat varmasti haluaisivat tehdä työtään myös eettisesti parhaalla mahdollisella tavalla. Nykyisessä tilanteessa he kuitenkin resurssipulan takia kokevat, ettei se ole mahdollista. Uskon, että se on yksi yleisimmistä syistä, miksi niin monet hoitajat vaihtavat nykyään alaa. On raskasta, kun tuntee, ettei pysty tekemään työtään niin hyvin kuin eettisten ohjeiden mukaan pitäisi, sanoo Villman.

Hän toteaa, että hoitajilla on oikeus tehdä eettisesti hyvää hoitotyötä niillä resursseilla, jotka työpaikka tarjoaa.

– Toimintatapoja ja etenkin omaa asennetta, saattaa joutua muuttamaan. On selvää, että me hoitajat joudumme joustamaan ja kasvamaan työn mukanaan tuomien vaatimusten johdosta. Työyhteisöjä tulisi kannustaa omaehtoiseen ideointiin: miten meillä hoitotyötä voidaan kehittää annetuilla resursseilla, mutta siten etteivät hoitajat uupuisi ja potilaat saisivat inhimillisesti hyvän hoidon, korostaa Anne Villman.

Kaikki hoitajat varmasti haluaisivat tehdä työtään myös eettisesti parhaalla mahdollisella tavalla.

Kymmenen vuotta etiikan asiantuntemusta

Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta ETENE täyttää tänä syksynä kymmenen vuotta.

– ETENE:n tehtävä on ottaa kantaa terveydenhuollon eettisiin kysymyksiin, herättää yhteiskunnallista keskustelua, tehdä aloitteita, antaa lausuntoja ja tuottaa ajatuksia eettisesti hyvästä hoidosta. ETENE ei käsittele tai kommentoi yksittäisiä tapauksia, vaan laajoja, periaatteellisia kysymyksiä, kertoo Aira Pihlainen.

Ensi kuulemalta ETENE saattaa useille vaikuttaa vieraalta virkamiesten joukolta, mutta todellisuudessa ETENE ei ole ollenkaan arjelle vieras. Sen työkenttää ovat juuri sellaiset aiheet, joista työpaikkojen kahvipöydissä ja

sanomalehtien yleisönosastoilla keskustellaan kiivaasti.

ETENE on ottanut kantaa muun muassa vaikeavammaisten lasten elvytykseen, sikiöseulontaan, poikien ympärileikkaukseen ja hedelmöityshoitolakiin. Se on antanut lausuntonsa silloin, kun Suomessa varauduttiin lintuinfluenssaan. Tänä syksynä ETENE on antanut lausuntonsa valmistelussa olevasta uudesta terveydenhuoltolaista.

Kaksikymmenhenkisen, useista eri ammattiryhmistä koostuvan neuvottelukunnan asiantuntemusta on kuuluttu ja arvostettu monissa terveydenhuollon kysymyksissä. Tulevaisuudessa toiminta laajenee käsittämään myös sosiaalihuoltoa.

LISÄTIETOA MUUN MUASSA JULKAISUISTA JA KANNANOTOISTA: WWW.ETENE.ORG